

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	66
Land:	Rwanda
Kilde:	Det svenske Regeringskansliet, Utrikesdepartementet
Titel:	Mänskliga rättigheter i Rwanda 2007
Udgivet:	27. marts 2008
Optaget på baggrundsmaterialet:	15. april 2008

REGERINGSKANSLIET

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten kan inte ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna i landet. Information bör sökas också från andra källor.

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Rwanda 2007

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Det finns stora brister vad gäller respekten för de mänskliga rättigheterna i Rwanda, men utvecklingen går på flera områden framåt. Respekten för mänskliga rättigheter i landet har varit undermålig länge, under kolonialtiden och givetvis under folkmordet. Men efter det att samhället slogs sönder fullständigt 1994 har respekten för mänskliga rättigheter ökat. Det pågår en rad processer för att stärka respekten för de mänskliga rättigheterna i landet, bland annat genom den nationella kommissionen för mänskliga rättigheter, ombudsmannen och enhets- och försoningskommissionen. Utvecklingen är dock ojämn och framsteg blandas med vissa bakslag.

Det första tio åren efter folkmordet var regeringens främsta prioritet landets säkerhet och stabilitet, men 2004 började tillväxtpolitik och fattigdomsbekämpning ägnas allt mer uppmärksamhet. I detta ingår bland annat en starkare inriktning på mänskliga rättigheter. Detta märks både i den antagna grundlagen och i Rwandas strategi för ekonomisk utveckling och fattigdomsstrategi.

Ett uppenbart och omfattande problem i Rwanda handlar om bristen på ekonomiska och sociala rättigheter. Ungefär 60 procent av befolkningen antas leva under fattigdomsnivån. Hälssituationen är mycket svår med brist på personal. Spädbarns- och mödradödligheten är bland de högsta i världen.

Det finns också stora brister vad gäller respekt för de medborgerliga och politiska rättigheterna, det begränsade demokratiska utrymmet och hur lagar och förordningar tillämpas i praktiken genom rättsväsendet och fängelserna.

Det formella rättssystemet har 2007 uppnått en bättre standard än någonsin men har fortfarande stora brister. Domstolsväsendet har separerats från regeringskansliet och utbildning av domare och åklagare har fortgått i högt tempo. Samtidigt är dock rättssäkerheten fortfarande bristfällig - bl a på grund av brist på resurser och kvalificerade jurister.

Det finns också kritik vad gäller rättssäkerheten i rättegångar inom de traditionella folkdomstolarna på bynivå, Gacaca, som efter en försöksperiod inrättades nationellt år 2006 för att pröva de drygt 800 000 personer som misstänks för delaktighet i folkmordet.

Fängelseförhållandena är svåra och har tillfälligt förvärrats allt eftersom fler åtalats för att dömas i Gacaca-domstolarna. Genom omvandlingar av fängelsestraff till obligatorisk samhällstjänst har emellertid belastningen på fängelserna lättat något under 2007. En uppmärksammas positiv reform i Rwanda är avskaffandet av dödsstraffet i juli 2007.

Mötes-, förenings- och yttrandefriheterna är inskränkta. Det finns många rapporter om en hård kontroll av det civila samhället. Regeringen tycks fortfarande vara ovillig att tillåta en helt öppen politisk debatt eller kritik från oberoende organisationer. Regeringen komplicerar exempelvis tillvaron för enskilda organisationer och det civila samhället genom att tvinga organisationer att varje år genomgå en obligatorisk registreringsprocess. Den politiska aktivismen och debatten har dock fått möjligheter att stärkas genom en ny lag som antogs 2007 vilken tillåter politiska partier att agera på by- och kommunnivå vilket tidigare var förbjudet.

Respekten vad gäller tryckfrihet är generellt låg. Arbetsförhållandena för fria medier i Rwanda är ett fortsatt problem. Utrymmet för icke-statlig medier är litet och regeringen anses på olika sätt aktivt ha försvårat för dessa aktörer. En positiv förändring är förekomsten av flera nya privata radiostationer som tillåter lyssnarfrågor och nya regelbundna radiosända presskonferenser och -träffar med ministrar eller presidenten.

Av högsta prioritet i regeringens politik är att undvika nya folkmord. Metoderna för att motarbeta att historien upprepar sig begränsar emellertid det politiska utrymmet i Rwanda.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Rwanda har ratificerat följande centrala konventionerna om mänskliga rättigheter.

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR). De fakultativa protokollen om enskild klagorätt och avskaffandet av dödsstraffet har varken ratificerats eller undertecknats.
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR).
- Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering (CERD).
- Konventionen om avskaffandet av all slags diskriminering av kvinnor (CEDAW) dock inte det fakultativa protokollet om enskild klagorätt som inte heller har undertecknats.
- Konventionen om barnets rättigheter (CRC) samt de två tillhörande protokollen om barn i väpnad konflikt respektive om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi.
- Afrikanska stadgan om mänskliga och folkens rättigheter.

Rwanda har inte tillträtt konventionen mot tortyr (CAT) eller det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr.

Rwanda har inte heller tillträtt Romstadgan för internationella brottsmålsdomstolen (ICC).

Rwandans rapportering om efterlevnad av de olika konventionerna har i många år varit bristfällig.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Grundlagen från 2003 förbjuder tortyr, kroppslig bestraffning och grym, omänsklig och förnedrande behandling eller bestraffning. Inga fall av politiskt motiverade försvinnanden har rapporterats sedan 2003 och det finns inget som tyder på att systematisk eller statssanktionerad tortyr eller omänsklig behandling förekommer.

Sedan flera år har det förekommit rapporter om övergrepp på civilbefolkningen av lokala försvarsstyrkor (Local Defense Forces - LDF). Dessa styrkor består till stor del av unga utbildade män och kvinnor, som mer

eller mindre oavlönat och ofta beväpnade arbetar på uppdrag av lokala myndigheter för att bidra till ordning och säkerhet. Anklagelser mot lokala försvarsstyrkor för övergrepp på civilbefolkningen fortsätter att rapporteras, men år för år i allt mindre omfattning. Detta tros vara ett resultat av förbättrat regelverk, bättre övervakning, ett ökat fokus på utbildning och tydligare ansvar för LDF från de lokala myndigheterna.

Förhållandena i fängelserna är svåra, bland annat på grund av hög överbeläggning. Vissa förbättringar har dock skett. Internationella organisationer har tillträde till de rwandiska fängelserna för inspektioner. Separata fängelser för kvinnor och män finns, och på de flesta fängelser har det skapats system för att separera minderåriga fångar från övriga fångar.

Cirka 60 000 personer sitter fängslade i fängelser avsedda för betydligt färre fångar. De flesta är misstänkta för delaktighet i folkmordet, men ungefär 15 000 personer är fängslade för andra brott. Regeringen har dock fattat beslut som gjort att antalet fångar minskat drastiskt. Under 2006-2007 antas cirka 50 000 fångar ha blivit villkorligt frigivna. Detta är bl a ett resultat av att straffen efter Gacaca-domar automatiskt kan omvandlas till samhällstjänst och villkorligt fängelsestraff.

Situationen i fängelserna vad avser sanitära förhållanden, mat och sysselsättning har förbättrats något, vilket har medfört att dödligheten bland fångar har sjunkit. Internationella rödakorskommittén (ICRC) hade till och med år 2005 helt eller delvis ansvar för matförsörjningen till fängelserna, men från och med 2006 övergick ansvaret helt till regeringen.

En ny fängelselag antogs i oktober 2006 men kan inte implementeras då genomföranderegler och juridiska ramverk först måste anpassas.

4. Dödsstraff

Dödsstraffet i Rwandas avskaffades den 25 juli 2007. Några avrättningar har inte verkställts sedan 1998 och tidigare utdömda dödsstraff har nu omvandlats till fängelse.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Godtyckliga frihetsberövanden har förekommit under året, även av vad som uppfattas vara politiska orsaker. Det finns i Kigali en typ av tillfällig arrestlokal dit uppemot tusen personer, främst gatubarn och prostituerade kvinnor, förts bort för att avlägsnas från gatan. Lokalen stängdes efter påtryckningar under 2006 men öppnades igen under 2007. Information om lokalen och situationen för de frihetsberövade personerna är mycket oklar. Det finns uppgifter om att

människor hållits inlåsta i flera månader. Varken Internationella rödakorskommittén eller andra internationella organisationer och aktörer har fått tillstånd att besöka lokalen.

Oppositionella journalister har även tillfälligt anhållits, ibland i flera dagar, och utfrågats under oklara förhållanden.

Medborgare möter i dag inga större hinder att få id-kort och pass, att få möjlighet att resa utanför landets gränser eller rätt att återvända efter exil. Däremot är kostnaden för pass hög, vilket i realiteten utgör ett hinder för många. Korruption anses inte vara något utbrett problem vid utfärdande av pass eller id-kort.

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Det rwandiska rättsväsendet har satts under enormt tryck med anledning av att hundratusentals rwandier har anklagats för delaktighet i folkmordet 1994. Bristen på resurser och kvalificerad personal; poliser, åklagare, advokater och domare, utgör fortsatt ett allvarligt hinder för rättssäkerheten inom det rwandiska rättssystemet

Det rwandiska rättsväsendet var bristfälligt redan 1994 men det slogs fullständigt sönder vid folkmordet då många domare och jurister antingen dödades, flydde landet eller var förövare. Detta faktum, i kombination med att upp emot 800 000 rwandier pekats ut för inblandning i folkmordet påverkar fortfarande stort den ansträngda rättssektorn.

År 2004 påbörjades en omfattande reform av rättssektorn, vilket bland annat ledde till att självständiga domstolar och åklagarmyndigheter upprättades. Det finns emellertid frågetecken angående domstolarnas faktiska självständighet från regeringen. Det finns rapporter om myndighetsinblandning i rättsprocesser, framför allt kopplat till fall rörande folkmordet. Den amerikanska regeringens rapport om de mänskliga rättigheterna i Rwanda menar att rättsväsendet i det flesta fall arbetar utan påverkan från statsmakten men att begränsningar vad gäller självständigheten finns. Det beskrivs också att det finns ett ökat oberoende i domstolsväsendet, bland annat på grund av den fortsatta utbildningen av domare och rättsväsendets ökade kontroll av budgeten. Det har också under året förekommit fall där det utfärdats domar som gått emot regeringsorgan och höga politiska företrädare.

Presidentens har en stor makt vid tillsättningen av domare, ett faktum som gjort att bl a det afrikanska ekonomiska samarbetet NEPAD i sin granskning (African Peer Review Mechanism (APRM)) av Rwanda ifrågasatte den verkliga separationen mellan domstolarna och den verkställande makten i Rwanda.

Under året har flera domare avskedats efter anklagelser om korruption. Reformeringen av rättssektorn har också lett till fortsatta avskedanden av ett stort antal domare och annan personal. Efter att nästan samtliga rättegångar avstannade under år 2004, som en del i reformeringsprocessen, skapades en stor eftersläpning i handläggning av ärenden. Denna eftersläpning fortsätter år för år att minska och effektiviteten i rättssystemet anses ha ökat. Ett ambitiöst utbildningsprogram av nya jurister har påbörjats men det kommer att ta många år innan man kan ha tillräckligt många domare på hög nivå i landet. Fortfarande har en minoritet av de personer som fängslats de senaste åren fått sin sak prövad.

De flesta rättegångarna i Rwanda är offentliga, de anklagade anses vara oskyldiga tills skuld är bevisad och de anklagade har rätt till ett försvarsombud. Bristen på juridiska ombud i Rwanda i kombination med att endast cirka 10 procent anses ha råd att betala privata ombud är dock ett stort problem, dels för de anklagades möjligheter till försvar, dels för möjligheten att genomföra rättegången i rimlig tid. Det har under året också förekommit uppgifter, bland annat från organisationen Human Rights Watch, om att kollektiva straff utdömts av myndigheter, utan rättsprocesser, i byar där vittnen i gacaca-rättegångarna (se nedan) utsatts för trakasserier.

I Rwanda finns i enlighet med grundlagen två typer av specialdomstolar - förutom Gacaca-domstolar också en militärdomstol.

Gacaca är en traditionell konfliktlösningsmekanism på gräsrotsnivå, som nu används som domstol för folkmordsmisstänkta. Efter en pilotfas mellan åren 2005 och 2006, under vilken drygt 700 000 personer som medverkat i folkmordet identifierades för åtal, inleddes i juli 2006 Gacaca-rättegångar i hela landet. Gacaca innebär att majoriteten av de folkmordsåtalade ska få sina fall prövad på hemorten av folkvalda domare och med aktivt deltagande av lokalbefolkningen. Gacaca har fem syften: 1) få fram sanningen om vad som hände 1994; 2) skynda på rättegångarna; 3) upphäva straffriheten; 4) bidra till försoning i landet, och 5) visa omvärlden och landet självt att Rwanda kan hantera denna utmaning. Straffet reduceras vid ett erkännande och kan delvis omvandlas till samhällstjänst.

Antalet personer identifierade att ställas inför Gacaca ökade under 2007 från det förväntade 700 000 personer till över 800 000 personer. Bland annat mot bakgrund av detta beslutades att Gacaca-processerna, som var planerade att avslutas under år 2007, även ska fortsätta under år 2008. I början av oktober 2007 återstod 300 000 fall som ej behandlats eller avslutats. Under 2007 ändrades lagen som styr Gacaca för att snabbare kunna slutföra processerna som relaterar till folkmordet. Lagförändringarna resulterade bland annat till att fler fall hänvisades från reguljära rättsväsendet till Gacaca, samt att straffskalan

inom Gacaca utsträcktes från en övre gräns på 30 års fängelse till möjligheten att utdöma livstidsdomar.

Flera organisationer och aktörer som arbetar med mänskliga rättigheter har uttryckt kritik mot Gacaca-systemet. Vissa problem vad gäller rättssäkerheten har uppvisats vid Gacaca-rättegångarna, bl a har det förekommit trakasserier och hot mot vittnen, förstörelser av vittnens egendom, och mord av vittnen. Polisen har dock erbjudit vittnesskydd i viss utsträckning. Såväl Human Rights Watch och Amnesty International som NEPAD har framfört kritik. Kritiken har huvudsakligen pekat på underlåtenhet att skilja på domare och åklagare, frånvaron av ett oberoende försvar, godtyckligheten i fråga om straff för ett visst brott, att processerna går för snabbt, samt att incitamenten för erkännande är alltför stora.

Det sistnämnda anses även till viss del ligga bakom den korruption som uppstått kring Gacaca, där vittnesmål kan köpas för att anklaga oskyldiga, bland annat av politiska motiv. Internationella bedömare har även påpekat att den utdragna häktningstiden i sig är ett brott mot de mänskliga rättigheterna. Befolkningen har även kritiserat avsaknaden av deltagande och engagemang i Gacaca-rättegångarna av ledare på central och lokal nivå.

Stora delar av det internationella samfundet, inklusive EU, har under senare år givit sitt principiella stöd till Gacaca. Man ser inte något alternativ för att hantera det stora antalet folkmordsåtalade, även om systemet anses brista på en rad punkter avseende respekten för mänskliga rättigheter. Förespråkarna framhäver vikten av befolkningens deltagande för att processen ska kunna bidra till försoning, det anses dock vara för tidigt att bedöma Gacacas slutgiltiga resultat och effekter.

De personer som anklagats för de grövsta brotten under folkmordet ställs inför rätta vid FN:s internationella brottmålstribunal för Rwanda (ICTR). Samarbetet mellan Rwanda och ICTR fungerar tillfredsställande, även om det till och från är spänt. Kontakter har utökats under året, bland annat vad gäller utbildningar, eftersom Rwanda förväntas successivt ta över fall från ICTR under 2008 särskilt sådana fall som tribunalens inte förväntas hinna slutföra före dess mandat går ut i december 2008.

Det har förekommit rapporter om fortsatta brister inom det rwandiska polisväsendet. Detta handlar främst om brister vad gäller resurser, kunskap och uppträdande. Under 2007 meddelades att mer än 120 poliser av olika rang avskedats av regeringen på grund av bland annat korruption. Det har även rapporterats, av organisationer som arbetar med mänskliga rättigheter, om polisvåld och om utomrättsliga avrättningar av misstänkta. Det har dock tagits

steg under 2007 för att professionalisera polisen och förbättra de interna utredningarna av misstänkta polisbrott.

Det finns en nationell kommission för mänskliga rättigheter som ansvarar för att följa upp misstänkta brott mot de mänskliga rättigheterna samt främja efterlevnaden av dessa rättigheter. Kommissionens sju ledamöter är utsedda av regeringen och den ska enligt grundlagen vara självständig. Kommissionen fokuserar framför allt på utbildning i frågor om de mänskliga rättigheterna samt utredning av politiskt mindre känsliga frågor. Internationella aktörer har kritiserat kommissionen för att inte vara tillräckligt oberoende och kritisk.

En ombudsmannainstitution har etablerats i enlighet med grundlagen, med mandat att motverka och följa upp misstänkt korruption, men även följa upp anmälningar från befolkningen om övergrepp av statsmakten. Medier har rapporterat om flera fall som ombudsmannen har uppmärksammat. Ombudsmannens funktion och kapacitet är dock fortfarande begränsad.

Arbetet med att reformera Rwandas allmänna strafflag från 1977 påbörjades under 1996, och har fortsatt under 2007. Processen har utförts på ett transparent sätt med remissrundor och möjlighet att följa framväxten av lagförslaget.

7. Strafffrihet

Alltsedan självständigheten har Rwandas rättssystem präglats av en långtgående strafffrihet för den ledande makteliten. De försök till regelrätt rättsskipning för de folkmordsåtalade som nu sker är det första genomgående undantaget. Samtidigt kritiserar regeringen för att inte individer från de egna militära styrkorna som begått brott gentemot civilbefolkningen i både Rwanda, framförallt under folkmordet och i östra Demokratiska Republiken Kongo ställs inför rätta.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet m.m.

Rwandas grundlag, som antogs efter en folkomröstning 2003, garanterar både yttrande-, mötes- och pressfrihet samtidigt som grundlagen, särskild lagstiftning och hittills även det praktiska förfarandet är inskränkande. Förbudet mot så kallad ”divisionism” i grundlagen och annan lagstiftning anses ofta användas för att begränsa yttrande- och tryckfriheten. Divisionism lagstiftningen innebär ett förbud mot etnisk, regional, rasistisk, diskriminering och all annan form av propaganda som särskiljer, segregerar och delar upp olika befolkningsgrupper.

Regeringen är fortfarande ovillig att tillåta en helt öppen politisk debatt och kritik i organiserad form i medierna. Det betyder till exempel att kritik mot enskilda politiska beslut, program och samhällsföreteelser accepteras, men inte övergripande politisk kritik. Censur liksom självcensur förekommer. Denna miljö förklaras främst med den negativa roll medierna spelade innan och under folkmordet, då medierna användes som ett verktyg för hatpropaganda. Medan mediasektorn tycktes utvecklas positivt under år 2006, med utökat utbud och ett öppnare debattklimat, har 2007 snarare präglats av visst bakslag.

Radiostationer såsom BBC, Deutsche Welle och Voice of America sänder fortfarande ocensurerat på det nationella språket Kinyarwanda. Det finns 15 nationella stationer registrerade, varav de flesta är privata och ett flertal startades 2006. Debatter och lyssnarfrågor är numera relativt vanliga och även regeringsföreträdare medverkar för att svara på lyssnarnas frågor.

Totalt finns ett drygt trettiotal tidningar som publiceras mer eller mindre regelbundet. För närvarande finns ungefär 17 oberoende tidningar på Kinyarwanda och på engelska. Flera stycken har dock tvingats att stänga eller minska sina upplagor. I mars hölls det årliga sammankomsten för regeringen med den diplomatiska kåren. Under detta möte kritiserade presidenten medierna och snart därefter drog flera institutioner och ministerier in annonsering i icke-statliga tidningar. Detta har lett till minskade finansiella intäkter, vilket försvårat tidningarnas överlevnad. En av de engelskspråkiga oberoende tidningarna har också köpts upp av staten (75 procents ägarskap). Den andra regelbundna engelskspråkiga dagstidningen är mycket regeringsvänlig och har nära kopplingar till statsmakten.

Medierna i Rwanda är alltjämt outvecklade. Det gäller regeringsvänlig såväl som mer oberoende medier. Om journalistkåren inte lyckas presentera objektiva och sakliga analyser av kritiska politiska eller socioekonomiska frågor, kan regeringsföreträdare se skäl att anmärka på journalistiken snarare än att svara på eventuell kritik. Under 2007 initierade presidenten veckomöten mellan regeringens ministrar och medier. Under ett sådant möte i slutet av året anklagades medierna av några regeringsföreträdare för att utgöra ”negativa krafter” i samhället, en term som används när det hänvisas till de grupper som var delaktiga i folkmordet. Detta påhopp gav dock utlopp för kritik både från regeringens egen sida liksom från oberoende aktörer.

Ett pressråd, High Council of the Press (HCP) har tillsatts i enlighet med grundlagen vilken lyder under presidenten och informationsministeriet med ett antal regeringsrepresentanter. HCP kritiserar för avsaknad av oberoende, men arbetar på att förbättra sin profil. Under året gjorde rådet besök hos samtliga rwandiska institutioner och diplomatiska beskickningar för att diskutera mediernas utveckling. De bidrog till att upphäva regeringens beslut att stänga

en ny oberoende tidning under året. HCP uttalade även indirekt kritik mot regeringsföreträdare som anklagade journalister för att utgöra negativa krafter.

I februari 2007 attackerades en journalist från en oberoende tidning, med allvarliga skador som följd. Journalisten hade en tid innan publicerat kritiska artiklar om regeringen och presidenten. Fler fall har även rapporterats under året. Journalister har förhörts; en del har lämnat landet, för att sedan återvända. Den enda engelskspråkiga statsägda dagstidningen avskedade under året ett flertal journalister som arbetat på och publicerat kritiska artiklar. Det är ofta svårt att bedöma fakta i olika fall av övergrepp på journalister och medier på grund av brist på oberoende rapportering. Tydligt är dock att statsmakten har blandat sig i mediers arbete under året.

Mötesfrihet finns enligt lag men är i praktiken begränsad. Under 2007 skedde dock en positiv utveckling i och med en ny lag som tillåter partipolitisk verksamhet på lokal nivå, vilket tidigare endast var tillåtet på nationell- och provinsiell nivå. Även föreningsfrihet garanteras i grundlagen men i praktiken stöter många organisationer på problem. Organisationer, inklusive religiösa samfund, måste registrera sig årligen för att få verka och processen är kostsam, tar tid och upplevs minska deras handlingsutrymme. Ett nytt lagförslag för de nationella organisationerna antogs under 2007 vilket gör att registreringskravet kvarstår men tillstånd för att mötas och organisera sig behöves inte, det är endast nödvändigt att informera myndigheterna. Man har även skapat ett forum (Joint Development Action Forum) i vilket lokala organisationer och lokala myndigheter regelbundet möts.

Under 2007 antogs även ett nytt lagförslag för internationella icke-statliga organisationer, vilket mötte kritik från vissa organisationer för att vara inskränkande.

Fackföreningar är tillåtna enligt grundlagen, liksom rätten att strejka. Den nya grundlagen gör ingen skillnad mellan statligt och privat anställda.

Religionsfrihet är lagstadgad i Rwanda, med undantag av religiösa samfund som kan bidra till segregering och motverka försoning i samhället. Vissa religiösa samfund har enligt uppgift haft problem med myndigheter.

Civila samhället i Rwanda är fortsatt svagt utvecklat och det råder en misstänksamhet mellan regeringen och civila samhället. När den nya fattigdomsstrategin utarbetades det senaste året bjöds civila samhället in för samråd, men synen på civila samhället är ofta som en förlängd arm av regeringen, det vill säga snarare en aktör som bidrar till att genomföra regeringens fattigdoms- och utvecklingspolitik än som en kritisk aktör. Många

enskilda organisationer anpassar sig och vågar inte uttrycka åsikter som motsätter regeringens linje.

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Rwandas grundlag föreskriver lika politiska rättigheter för alla medborgare, såsom att rösta, ställa upp i allmänna val och att gå med i politiska organisationer. Politisk organisation grundat på etnicitet, klantillhörighet, kön, region och religion är emellertid förbjudet enligt lag.

Ett flerpartisystem bekräftades formellt med grundlagen 2003. Enligt grundlagen består parlamentet av underhus och senat. Bland underhusets 80 parlamentariker har 53 valts i landets första direkta parlamentsval som hölls 2003, övriga representerar särskilda grupper; kvinnor (24 platser), unga (2 platser) och personer med funktionshinder (1 plats). Dessa representanter har valts i särskild ordning. Idag är 36 av underhusets ledamöter kvinnor, eller 47 procent. Sju partier finns representerade i underhuset. Tre parlamentsledamöter har under året lämnat sina platser av olika skäl, bl a korruptionsanklagelser och interna partidiskussioner. Platserna kan tillsättas först vid nästa val 2008, enligt grundlagen.

Bland senatens totalt 26 senatorer (9 kvinnor), har 12 valts i indirekta val, 8 har utsetts av presidenten för att garantera representation av historiskt marginaliserade grupper, 4 har utsetts av ett forum för politiska partier (Consultative Forum of Political Organizations) och 2 akademiker har valts av universiteten. De 8 som utses av presidenten utnämns sist för att presidenten ska kunna ta i beräkning principen om nationell enighet. Till den gruppen kan höra kvinnor, funktionshindrade, personer från minoritetsgruppen twa med flera.

Sammantaget är kvinnorepresentationen mycket hög och uppgår till 44 procent i parlamentets två kamrar. Regeringen består av 19 ministrar och 11 vice ministrar, varav drygt en tredjedel är kvinnor.

Rwandan Patriotic Front (RPF) är det dominerande politiska partiet både inom politiken och i samhället. Särskild lagstiftning finns som innebär att premiärministern och talmännen i de båda kamrarna måste representera ett annat parti än det parti presidenten företräder. Regeringen är ansvarig inför parlamentet och presidenten.

De formella förutsättningarna finns därmed för att det politiska spelrummet ska tillåta opposition och maktdelning, även om det i realiteten inte tillämpas. Lagen om "divisionism" från maj 2002, som förbjuder all form av segregering

och uppdelning av folkgrupper, har medfört en återhållsamhet i den politiska debatten och att avvikande åsikter från regeringens linje är ovanliga.

Ett så kallat forum för politiska partier inrättades i enlighet med grundlagen 2003. Samtliga partier är lika representerade i forumet. Dess roll är bland annat att diskutera politiska frågor och föreslå rekommendationer till relevanta statliga institutioner, att medla mellan politiska partier, att harmonisera ståndpunkter och att hålla utbildning för politiska organisationer och politiker. Forumets samordnande funktion medför att det i parlamentets debatter sällan uppvisas stora åsiktsskillnader partierna emellan. I NEPAD:s granskningssrapport om Rwanda inom APRM-processen (se avsnitt 6) kritiserades Rwanda för att systemet med ett politiskt forum med strikta regler för hur den politiska diskussionen ska föras är inskränkande. Rwanda kritiserades också för att inte tillåta partipolitisk verksamhet på gräsrotsnivå, men denna situation har förbättrats under 2007 i och med antagandet av den lag som tillåter partipolitisk verksamhet på lokal nivå. .

Under januari till mars 2006 hölls val till de nya distrikts-, sektor- och cellnivåerna. I de sistnämnda röstade väljarna genom att ställa sig bakom vald kandidat, inte genom sluten omröstning. Även detta kritiserades i APRM-rapporten.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Misstankar om etnisk diskriminering inom den offentliga sektorn förekommer, men är svåra att verifiera, bland annat för att personuppgifter grundade på befolkningsgruppstillhörighet inte finns och inte är tillåten. Regeringen förnekar all diskriminering och understryker att statliga anställningar sker på grundval av meriter och under transparenta former. Inom befolkningen, inom civila samhället och bland exilrwandier uttrycks ibland en upplevd känsla av diskriminering baserat på de tidigare etniska klassificeringarna av befolkningen. Många rwandier med högre utbildning som hade nära kontakt med den regering som styrde vid tiden för folkmordet eller som har avvikande åsikt från nuvarande regering lever i exil eller är fängslade och föremål för rättslig process. Andra finns i landet, men arbetar inom den privata sektorn.

Liksom i andra utvecklingsländer är statliga löner generellt sett otillräckliga. Lagstadgad minimilön finns som motsvarar drygt 200 kronor per månad och arbetstiden är begränsad till 40 timmar per vecka, även om det finns många undantag framförallt inom restaurang- och hotellbranschen, hälso- och sjukvård och vaktbolag. Statligt anställdas löner utbetalas ofta för sent.

Statstjänstemannareformen har inneburit att ett stort antal statligt anställda förlorat jobben. Arbetslösheten är hög särskilt för nyutexaminerade. Som en följd av decentraliseringsreformen, vilken bland annat under året minskade antalet distrikt från 106 till 30, har en stor del av ansvaret övergått till de lokala nivåerna. Anställda på central nivå har mer eller mindre frivilligt flyttats till tjänster på distrikts- och sektornivå.

Det finns i dag över 20 registrerade fackföreningar under två paraplyorganisationer (CESTRAR och COSYLI). Knappt 90 procent av arbetsstyrkan i Rwanda är dock självhushållande bönder. För denna grupp finns paraplyorganisationen ROPARWA och andra fackföreningar för personer som arbetar inom jordbruket. Det finns inga säkra uppgifter på hur stort inflytande fackföreningarna har i Rwanda.

Tvångsarbete är förbjudet, emellertid används fångar för bland annat återuppbyggnadsarbete. Barnarbete är förbjudet men många barn arbetar såväl i hushåll som i jordbruket.

Rwanda har ratificerat Internationella arbetsorganisationen ILO:s åtta centrala konventioner om mänskliga rättigheter.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Fattigdomen är utbredd i Rwanda och hälsosituationen bland befolkningen är dålig. Förväntad livslängd är i genomsnitt 44 år, 43 år för män och 46 för kvinnor. Medellivslängden har ökat de senaste åren.

Regeringen satsar större resurser på hälsofrämjande insatser nu än tidigare. Ungefär tio procent av statsbudgeten satsades 2007 på hälsoinsatser jämfört med åtta procent 2006. En stor del av hälsoinsatserna finansieras utanför budgeten genom internationellt bistånd och av frivilligorganisationer, inklusive religiösa samfund. Tillgängliga medel för hälsosektorn överstiger kraftigt planeringen enligt fattigdomsstrategin, framför allt finansiering för hiv/aids.

I princip ska alla delar av befolkningen ha samma tillgång till grundläggande hälsovård, det vill säga utan diskriminering. I praktiken drabbas dock särskilt kvinnor och landsbygdsbefolkningen hårt av bristen på pengar till egenavgifter och tillgänglighet till vårdcentraler. Det nationella hälsoförsäkringssystemet (Mutuelle Santé) introducerades under 2006 för alla medborgare, vilket innebär att de fattigaste ska få gratis eller subventionerad hälsovård. Med decentraliseringsreformen har ansvar lagts på de lokala nivåerna att säkerställa tillgången till systemet och hälsovård. Traditioner och extrem fattigdom utgör dock i praktiken fortfarande hinder för rätten till bästa uppnåeliga hälsa för alla.

Personalbristen i hälsosektorn är, liksom i övriga statliga sektorer, mycket stor till följd av folkmordet. Genom insatser från regeringen, givare, internationella och nationella aktörer har hiv/aids-förekomsten hållits relativt låg i Rwanda jämfört med många andra afrikanska länder, omkring 3 procent.

Spädbarnsdödligheten är bland de högsta i världen, 118 av 1 000 barn enligt UNDP:s utvecklingsrapport 2007/2008. För barn under fem år är dödligheten 203 av 1 000 barn. Statistik tycks dock visa på minskningar. Mödradödligheten är omkring 750 per 100 000 födselar. Inom ramen för Rwandas fattigdomsstrategi har olika initiativ tagits för att avhjälpa en del av dessa problem. Under 2007 skrevs kontrakt (Performance Contracts) mellan de 30 nya distrikten och presidenten, i vilka förbättrad mödravårdshälsa är en målsättning.

12. Rätten till utbildning

Även utbildningsväsendet lider stort av konsekvenserna av folkmordet, då en stor del av lärarna dödades, fängslades eller lämnade landet. Regeringen införde fri och obligatorisk 6-årig grundskola 2003, även om det i praktiken inte efterlevs över hela landet. År 2006 skrevs 86 procent av barnen in i primärskolan. Endast hälften uppskattas slutföra sex års grundskola och avhoppen är särskilt många bland flickor.

Utbildningssektorns andel av statsbudgeten har ökat något och uppgick år 2007 till 18 procent (17 procent 2005). Av detta gick 42 procent till grundskolan (jämför med 44 procent 2006). Initiativ har tagits inom utbildningssektorn för att öka de fattigas och särskilt utsatta barns möjlighet att slutföra grundskolan.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Rwanda är ett av världens fattigaste länder och placerar sig 2007 på plats 161 av 177 i UNDP:s utvecklingsindex. Mellan 2000 och 2005 har andelen av befolkningen som lever under den nationella fattigdomsgränsen minskat från 60 till 57 procent. Den höga befolkningstillväxten innebär att antalet fattiga under samma period ändå ökade från ca 4,8 miljoner till 5,4 miljoner människor. Den totala fattigdomsminskningen döljer regionala variationer och ökade inkomstskillnader mellan stad och landsbygd.

Över hälften av befolkningen är under 18 år. 80 procent av befolkningen lever på landsbygden och bostadsbristen är stor såväl på landsbygden som i städerna. Tillgången till land är knapp och en landreform pågår. Även om levnadsstandarden har förbättrats för majoriteten av befolkningen sedan

folkmordet 1994, framstår en tillfredsställande levnadsstandard för majoriteten som avlägsen.

Undernäring förekommer i vissa delar av landet, där framförallt kvinno- och barnledda hushåll drabbats. Ca en tredjedel av befolkningen konsumerar mindre än rekommenderat kaloriintag och omkring 45 procent av barnen under 5 års ålder lider av kronisk undernäring.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnors rättigheter

Rwanda arbetar aktivt för att stärka kvinnans ställning, vilket återspeglas i den nya grundlagen. Andelen kvinnor är hög både i parlamentet och i regeringen. Ministeriet för jämställdhet och främjande av kvinnor har avvecklats och ministern sitter numera inom premiärministerns kansli. Kvinnorna är fortfarande underrepresenterade i näringslivet.

Våld mot kvinnor är utbrett och olika rapporter visar även på en ökning. En studie från 2004 rapporterade att 53,8 procent av de kvinnor som ingick i studien hade utsatts för våld i hemmet och 17,5 procent för sexuella övergrepp som barn. Polisen rapportar att 2 789 fall om våldtäkt kom till polisens kännedom under 2006, en ökning med omkring 15 procent sedan året innan, men organisationer från civila samhället visar även högre siffror. Ökningen kan bero på att fler kvinnor anmäler övergrepp. Mörkertalet antas vara stort. Forum för kvinnliga parlamentariker har varit pådrivande i framtagandet av ett utkast till en lag om våld mot kvinnor. Tillsammans med en nationell policy mot våld mot kvinnor som tagits fram under 2007 förväntas lagen att antas inom en snar framtid.

Till följd av folkmordet leds många hushåll av kvinnor. Ett flertal kvinnonätverk och kollektiv som driver kvinnors rättigheter har bildats sedan 1994, bland annat för att medvetandegöra kvinnor om deras rättigheter i form av till exempel lagen om lika arvs- och äganderätt från 1999. Principen om könsneutral lönesättning har förts in i arbetsmarknadsslagstiftningen. Våldtäkt kategoriseras som ett av de grövsta brotten inom folkmordslagstiftningen och handläggs därför i vanlig domstol.

Regeringens arbete mot diskriminering av kvinnor och kring jämställdhetsrelaterade frågor har lett till synbara resultat men det återstår mycket innan de traditionella könsstrukturerna som präglar Rwanda kan förändras.

15. Barnets rättigheter

Situationen avseende barnets rättigheter har förbättrats i Rwanda under senare år och regeringen driver en politik för att bättre tillgodose barnets rättigheter. Antalet barnledda hushåll är ungefär 15 000 och antalet ensamstående barn är fortfarande många, men siffrorna är avtagande. En tredjedel av barnen i åldern 0-14 är föräldralösa, många till följd av hiv/aids. Enligt uppgift beräknas 6 000 - 7 000 barn leva på gatan. Barnprostitution och utnyttjande av barn som arbetskraft är vanligt och ofta relaterat till fattigdom inom familjen. Lokala myndigheter har vid ett flertal tillfällen försökt återföra barnen till sina hembyar, alternativt till institutioner.

Rapporter om barnsoldater förekommer, om än i förhållandevis begränsad utsträckning. Sexuellt utnyttjande av barn sägs vara vanligt, men statistiken är bristfällig. Regeringen för en aktiv kampanj mot sexuellt utnyttjande av barn vilket resulterat i att förövarna allt oftare ställs till svars och blir dömda.

Rwanda har ratificerat ILO:s konvention 182 om förbud mot de värsta formerna av barnarbete. Utnyttjande av barn fortsätter dock att vara ett problem. Barn, framförallt föräldralösa barn, utnyttjas under mer eller mindre livegna förhållanden för hushållsarbete, för att vakta kor och inom jordbruk.

Få minderåriga är numera fängslade. Inga rapporter finns om könsstympning av flickor.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Vid tiden för folkmordet i Rwanda 1994 klassades den rwandiska befolkningen in i tre grupper hutu, tutsi och twa. Sedan 30-talet hade tillhörighet till dessa grupper skrivits in i rwandiernas ID-kort. Denna uppdelning anses av många vara artificiell. Den var också i många fall godtycklig och det fanns inga språkliga eller religiösa skillnader som utgjorde grupperingarna. Uppdelningen handlade till stor del om bedömningar baserat på ekonomiska förhållanden, arbetssituation och vissa utseendemallar.

I dagens Rwanda är diskriminering i lag förbjudet och uppgifter om vilken befolkningsgrupp varje person tillhör är borttagen från identitetshandlingarna. Regeringen har sedan folkmordet medvetet strävat efter att tona ned den etniska tillhörigheten och betonar istället den nationella identiteten. Det är således mycket svårt att undersöka om vissa etniska grupper är överrepresenterade bland exempelvis beslutsfattare, en kritik som ibland uttalas av framför allt organisationer för exilrwandier.

Det finns dock fortfarande personer och organisationer som lägger stor vikt vid de tidigare uppdelningarna i hutu, tutsi och twa. Det finns extrema personer och organisationer på alla sidor – de som inte erkänner folkmordet, de som vill fortsätta förtryck och utrotning, eller hävda att den ena eller andra gruppen bör styra Rwanda. Dessa grupper ges dock inte utrymme i debatten. Lagen mot divisionism förbjuder offentliga uttalanden, retorik eller partier med en etniskt betonad dagordning. På grund av detta är det ytterst svårt att belägga vilket stöd dessa strömningar har i befolkningen. Det finns dock inte bevis för att stora delar av befolkningen skulle hysa rasistiska åsikter eller vilja se en politik tydligare baserad på etnicitet.

Försoningsarbetet i Rwanda fortgår men dess resultat och framsteg är svåra att mäta. Den nationella kommissionen för enhet och försoning, som bildades 1999, har fortsatt sitt arbete för att bidra till försoningsprocessen i landet. Dess mandat omfattar att driva och samordna försoningsprocessen samt att analysera hur andra processer i landet, exempelvis valprocessen, bidrar till eller påverkar försoningsprocessen. Verksamheten, som för närvarande genomgår en reformeringsprocess, genomförs med deltagande av befolkningen.

CAURWA, organisationen för Rwandas ursprungsbefolkning twa, menar att de diskrimineras både socialt, ekonomiskt och politiskt. Eftersom CAURWA företräder en etnisk grupp har de haft problem med att registrera sig, men i oktober 2005 registrerade till slut regeringen CAURWA som organisation. Vid den obligatoriska omregistreringen 2007 ställdes dock krav på att organisationen bytte namn till att vara en organisation för personer inom Rwandas krukstillverkning, ett område vilket många personer i ursprungsbefolkningen traditionellt verkar inom. Varken regeringen eller den nationella kommissionen för mänskliga rättigheter erkänner dock twa som ursprungsbefolkning, trots att FN gjort det.

Rwandas grundlag från 2003 ger presidenten rätt att utse åtta senatorer som ”ska garantera representation av historiskt marginaliserade samhällen”. En senator kommer från folkgruppen twa.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Homosexualitet, bisexualitet och transsexualitet är inte socialt accepterat i Rwanda och i allmänhet inte något som diskuteras. Under året har det dock förekommit en ökande negativ debatt mot homosexuella och ett par artiklar mot homosexuella har under året förekommit i medierna. I slutet av 2007 kom en rapport om trakasserier och övergrepp av rwandiska homo-, bi och transpersoner som deltagit i en konferens i regionen. Lagstiftning om icke-diskriminering för homosexuella saknas, men grundlagen uttrycker tydligt att ingen form av diskriminering får ske. I utkastet till den nya strafflagen tycktes

tonen mot homosexuella dock hårdna. Det finns sedan ett par år tillbaka ett löst nätverk i Rwanda för homo-, bi- och transsexuella.

18 Flyktingars rättigheter

På grund av de återkommande oroligheterna i regionen har Rwanda omväxlande varit mottagare och ursprungsland för flyktingar till och från grannländerna. I oktober 2007 fanns drygt 50 000 flyktingar från Demokratiska republiken Kongo och Burundi i flyktingläger i Rwanda, ett mindre antal av dem asylsökande. Omkring 75 000 rwandiska flyktingar och asylsökande beräknades finnas i övriga afrikanska länder, främst Demokratiska Republiken Kongo och Uganda.

Rwanda har undertecknat flyktingkonventionen och tilläggsprotokollet och har ett juridiskt asylsystem som möter internationella kriterier (standards). Det nationella rådet för flyktingar (CNR) ansvarar för flyktingfrågor och avgör flyktingstatus. Man använder sig av två processer vid bedömningen av flyktingsstatus, dels individuell prövningar, dels gruppbedömningar när personer anses komma från ett land där en situation skapat massflykt.

Återbördande av flyktingar sedan folkmordet har pågått under ett antal år. Trenden är ett tydligt minskande återvändande, även om det under 2007 återvände något fler personer till Rwanda, 8000, i jämförelse med år 2006, då cirka 6000 rwandier återvände frivilligt till Rwanda. Utöver detta beslutade den tanzaniska regeringen 2006 att förvisa mer än 20 000 personer av rwandisk härkomst till Rwanda. Dessa personer har enligt FN:s flyktingorgan, UNHCR, inte flyktingstatus men den rwandiska regeringen har vidtagit åtgärder för omhändertagande, med hjälp av internationella aktörer.

Regeringen har särskilda program för återanpassning i samhället av återvändande personer, inklusive avväpnade före detta rebeller från Demokratiska Republiken Kongo. Dessa personer har samma rättigheter och skyldigheter som andra rwandier, vilket bland annat innebär att alla som var över 15 år när folkmordet ägde rum kan ställas inför rätta.

Internflyktingar finns inte längre i Rwanda enligt officiella uppgifter, återvändande rwandiska flyktingar stannar dock ibland länge i flyktingläger innan de kan återgå till det rwandiska samhället.

19. Funktionshindrades rättigheter

I januari 2007 antogs en särskild lag om speciellt skydd för funktionshindrade personers rättigheter. Konventionen för funktionshindrades rättigheter är ännu ej underskriven, detta förväntas dock inom kort i och med den nya lagen.

Restriktionerna för funktionshindrade är dock många, inte minst på grund av att statens begränsade resurser inte medger särskilda åtgärder för funktionshindrade.

Diskriminering mot personer med funktionshinder förekommer och på grund av sitt funktionshinder är de ofta isolerade från samhället. Många nekas rätten till undervisning eftersom det inte finns anpassad undervisning. Det tycks saknas förståelse för att rätten till undervisning för ett barn med funktionshinder, även påverkar rätten till arbete. Funktionshindrade personers sociala liv inskränks som ett resultat av avsaknad av undervisning.

De runt 21 000 döva i landet har inget gemensamt teckenspråk och det finns inga tolkar i landet. Det nationella förbundet för döva har under 2006 med internationellt stöd tagit initiativ till att producera en manual för ett nationellt teckenspråk som ska användas för utbildning och undervisning.

Samhällets syn på funktionshinder som något skamligt gör att familjer ofta försöker gömma en funktionshindrad familjemedlem. Det finns ett antal aktiva handikapporganisationer som verkar för att utveckla förutsättningarna för de funktionshindrade, men de har svårt att vara aktiva på grund av underfinansiering.

Rwandas grundlag från 2003 reserverar en plats i parlamentet till en representant för personer med funktionshinder, vald av federationen av organisationer för funktionshindrade. Enligt uppgift var det dock inte federationen som valde parlamentarikern.

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Civila samhället i Rwanda är svagt. Organisationer som arbetar med mänskliga rättigheter är få och små. Relationen mellan delar av det civila samhället och regeringen är ofta ansträngd. Den stabilitet som uppnåtts i landet har ännu inte återspeglats i ett helt fritt debattklimat mer än möjligtvis på individnivå. Under 2007 antogs ett nytt lagförslag för internationella organisationer, vilket mötte kritik från vissa organisationer för att vara inskränkande.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

Det internationella samfundet, inklusive Sverige, arbetar med mänskliga rättigheter främst genom kapacitetsutveckling och stöd till olika delar inom rättssektorn och det civila samhället. För Sveriges del är främjandet av

demokrati och mänskliga rättigheter fortsatt en mycket viktig del av utvecklingssamarbetet och är en central fråga i dialogen med regeringen. Sverige deltar även i EU:s regelbundna dialog med den rwandiska regeringen, där såväl kritik som beröm relaterat till situationen för de mänskliga rättigheterna framförs. FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter har uttalat en vilja att utöka sitt samarbete med Rwanda, bland annat genom ett program som ökar fokus på mänskliga rättigheter i hela FN:s arbete i Rwanda. Sverige bidrar till detta program finansiellt och inom detta program ingår stöd till den nationella kommissionen för mänskliga rättigheter.